

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

NAMANGAN MUHANDISLIK-QURULISH INSTITUTI

NamMQI
Qiyin-ushubiy boshqarma
№ 380
2024.08.20 y.

SILIKAT VA QIYIN ERIVIDIGAN NOMETALL MATERIALLAR
TEKNOLOGIYASI FANIDAN

O'QUV DASTURI

Bilim sohasi:	700 000	- Muhandislik, ishllov berish va qurilish sohalsri
Ta'lim sohasi:	710 000	- Muhandislik ishi
Mutaxassislik:	70710101	- Kimyoiy texnologiya (ishlab chiqarish turlari bo'yicha)

Namangan 2024

Fan / modul kodi SQENMТ 2306	O'quv yili 2024-2025	Semestr 2	Kreditlar 4
Fan / Modul turi Tanlov	Ta'lim tili O'zbek		Hastadagi dars soatlari 4
Fanning nomi	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)
Silikat va qiyin eriydigan materiallar texnologiyasi *	60 (30 ma'riza, 16 amaliy, 14 laboratoriya)	60 60 120	
<p>I. Fanning mazmuni</p> <p>Fanni o'qitishdan maqsad – shu sohaga qarashli kimyoiy birikmalarning turli xolatlari, tuzilish xususiyatlari, ular orasidagi kimyoiy bog'janishlar, qattiq fazali reaksiyalar, qattiq eritmalar haqidagi qonuniyatlari, silikat va qiyin eriydigan nonmetall materiallar ishtirokida bir, ikki, uch, to'rt va ko'p komponetli sistemalardagi fazalar muvozanati qonunlari, ulardagi fazalarning bir-biriga o'tish sharoitlari, fazalarning miqdoriy va sifat taxlili bo'yicha nazarri va amaliy ma'lumotlarni berish xisoblanadi.</p> <p>"Silikatlar va qiyin eriydigan materiallar texnologiyasi" fanning vazifalari magistrant talabalarga keramika, shisha va bog'lovchi materiallar texnologiyalariga oid bilimlarni berish va ulardan amaliyotda foydalananish bo'yicha ko'nikma va malakalarni shakllantirishdir.</p>			
<p>II. Asosiy nazarri qism (ma'ruba mashg'ulotlari)</p>			
<p>III. Fan tarkibiga quydagi mavzular kiradi:</p> <p>1-Mayzu: Keramik materiallar ishlab chiqarish texnologiyasining asosiy jarayonlari va usulari. Fanning vazifasi, maqsadi, rivojanish tarixi. Keramika va olovbardosh materiallar haqida tushuncha. Keramika va olovbardosh materiallarni ishlab chiqarishning umumiyl tekhnologik tizimi.</p> <p>2-Mayzu: Keramik materiallarni quritish, pishirish va kuydirish. Qurilish keramikasi materiallarning tasniflanishi.</p> <p>Keramika va olovbardosh materiallarni ishlab chiqarishning umumiyl tekhnologik tizimi. Materiallarni maydalash, aralashitirish, shakkllash, quritish va quydirish rejimlarini aniqlashga taalukli texnologik parametrlarini</p> <p>3-Mayzu: G'isht va toshlar ishlab chiqarish texnologiyasi. Koshinlар ishlab chiqarish texnologiyasi.</p> <p>Xom ashyolari.Qurilish keramikasi materiallarni tayyorlash, shakkllash, quritish va quydirish. Qurilish g'ishti va samarador g'ishlarni olishining texnologik tizimi.</p> <p>4-Mayzu: Kimyoiy bardoshi keramik materiallar ishlab chiqarish</p>			

texnologiyasi.
Massa omiňtasining tarkibi. Ishlab chiqarish texnologiyasining turlari . Chinni va fayansning fazoviy tarkibi.

5-Mavzu: Issiqlikni ximoyalovchi keramik materiallar ishlab chiqarish texnologiyasi.
Olovbardosh buyumlarni ishlab chiqarish. Ularning tasnifi Olovbardash materiallarga qo'yladigan talablar. Xom ashyo materiallari.Xom ashyoni quritish. Qoliplangan buyumlarni kuritish. Aralashma va buyumlarni kuydirish. Mahsulotlarga mexanikaviy ishlov berish. Mahsulotlarga badiiy ishlov berish.

6-Mavzu: Nafis keramika materiallari ishlab chiqarish texnologiyasi.
Massasining tarkibi. Olovbardosh materiallar ishlab chiqarish texnologiyasining andozaviy tizimi. Yarim nordon, shamotli va yuqori glinoryzomli olovbardosh materiallar. Dinas olovbardosh materiallar. Magnezitli, shpinelli, sirkonli, uglerod tarkibli o'tga chidamli materiallar. Qo'llanish soxalarini.

7-mavzu: Yaratilish tarixi. Shishasimon xolattar ta'rifi. Shishalarning umumiyyatossalari. Shisha hosil qiluvchi modifikatorlar.

Shishaning tarkibi Fizik-kimyoiy asoslar. SHishaga qo'yiladigan talablar. Xom ashyo materiallari. Ishlab chiqarishning andozaviy te'ologik tizimi.

8-mavzu: Shisha pishirish etaplarini, ularning shisha va olovbardosh materiallar tarkibi, harorat va yopishhqoqlikka bog'lqligi.

Shishani pishirishining fizik-kimyoiy asoslar. Shishani shakllash,kuchlanishini yo'qotish va tablash asoslari. Buyunning sifatini nazorat etish.

9-mavzu: Qurilish shishasi ta'rifi, tarkibi va turlari.Polirovkalangan shisha ishlab chiqarish texnologiyasi.

Teknika shishasi ishlab chiqarish texnologiyasi. Toblangan shisha ishlab chiqarish texnologiyasi. Eritigan, yumshagan va qattiq shishaning asosiy fizik-kimyoiy va texnologik xossalari. Shisha xossalaring o'zaro bog'lilikligi va ularni hisoblash usullari. Shisha buyumlar va sitellar ishlab chiqarishining umumiyyat texnologik tizimi.Xom ashyo materiallari va ularni tayvorlash.

10-mavzu: Kimyo-laboratoriya va marshiy-xo'jalik shishasi ishlab chiqarishning texnologik tizimlari

Optik shisha. Kimyoiy laboratoriyaning shishalari. Parchalarga ajralmaydigan shisha. Shisha tola. Yo'l-signal belgilari shishasi. Buyumlarning tasnifi va assortimentlari.

11-mavzu: Bog'lovchi moddalar texnologiyasining qisqacha rivojlanish tarixi. Bog'lovchi moddalar ta'rifi.

Portlandsement yaratilish tarixi. Portlandsement ta'rifi va xom ashyosi. Portlandsement ishlab chiqarish. Portlandsementni kuydirish jarayoni. Portlandsementni qotishi va korroziyasi. Portlandsement xossa-xususiyatlari va ishlatilishi. Oddiy sementdan maxsus semenga. O'zbekistonda portlandsement va uning asosidagi mahsus sementlari ishlab chiqarilishi.

12-mavzu: Gipsli bog'lovchi - havoda qotadigan anorganik modda. Gipstosh - gipsli bog'lovchi xom ashyo. Fosfogips - gipsli bog'lovchi olish uchun ishlatiladigan sanoat chiqindisi.

Gipsli bog'lovchi - havoda qotadigan anorganik modda. Gipstosh - gipsli bog'lovchi xom ashyo. Fosfogips - gipsli bog'lovchi olish uchun ishlatiladigan sanoat chiqindisi. Ikka molekula suvli gipstosh asosidagi mahsulotlar. Gipstoshning suvsizlantirish protsessi. Kuydirilmagan gipsli sement ta'rifi. Gipsli sement ishlab chiqarish texnologiyasi, xossalari va ishlatilishi. Qurilishbop gipspaning ta'rifi va ishlab chiqarish texnologiyasi.

13-mavzu: Havoda qotadigan ohak haqida umumiy tushuncha. So'ndirilmagan kesak-ohak xossalari va klassifikasiyasini. So'ndirilmagan kesak-ohak ishlab chiqarish. So'ndirilmagan kesak-ohak ta'rifi, xom ashyosi va klassifikasiyasini. So'ndirilmagan kesak-ohak ishlab chiqarish. So'ndirilmagan kesak-ohak saqlanishi, xossalari va ishlatilishi. So'ndirilmagan tuyilgan ohak ta'rifi va olinishi. So'ndirilmagan tuyilgan ohak xossalari va ishlatilishi. So'ndirilgan havoda qotuvchan ohak ta'rifi. So'ndirilgan havoda qotuvchan ohak xossalari va ishlatilishi. So'ndirilgan havoda qotuvchan ohak xossalari va ishlatilishi. Gidravlik ohak fazoviy tarkibi va xossalari.

14-mavzu: Portlandsement yaratilish tarixi. Portlandsement ta'rifi va xom ashyosi.

Portlandsementni ishlab chiqarish. Portlandsementning yaratilish ta'rifi, ta'rifi va xom ashyosi. Portlandsementni ishlab chiqarish texnologik tizimi. Klinker minerallari va ularning fizik-kimyoiy jarayonlar. Bog'lammagan CaO ni singish kinetikasi. Mineralizatorlar. Legirloviči moddalar.

15-mavzu: O'zbekistonda portlandsement va u asosidagi mahsus sementlarni ishlab chiqarilishi.

Glinazyomli sement ta'rifi. Glinazyomli sement xom ashyosi. Glinazyomli sement ishlab chiqarish texnologiyasi. Glinazyomli sement qotishi. Glinazyomli sement xossalari. Glinazyomli sement ishlatilishi. Puttsolanli sement ta'rifi va turlari. Puttsolanli sement xom ashyosi. Puttsolanli sement ishlab chiqarish texnologiyasi. Puttsolanli sement qotishi. Puttsolanli sement xossalari. Puttsolanli sement ishlatilishi.

III. Amaly mashg'ulotlari bo'yicha ko'rsatma tavsiyalar

Amaly mashg'ulotlari uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

1. Kimyoiy tarkib boyicha qurilish materiali massaning omixta tarkibini hisoblash
2. Kuydirishdagi yo'qotishlarni aniqlash.
3. Qurilish materialari ishlab chiqarishda ishlab chiqarish chiqindilaridan foydalanan yollar.
4. Qurilishbop shisha materiallari olish uchun xom ashyo aralashmasining hisobi.
5. Shisha materiallari olish sharoitlari, kristallanish rejimlari va qonuniyatlari o'rganish.
6. Ikki kalsiyili silikat uchun xom ashyo aralashmasining hisobi.
7. Uch kalsiyili silikat uchun xom ashyo aralashmasining hisobi

8. Tort kalsiyli alyumoferit uchun xom ashyo aralashmasining hisobi.
 Amaliy mashg'ulotlarni tashkil etish bo'yicha kafedra tomonidan ko'rsatma va tavsiyalar ishlab chiqiladi. Unda magistrlar asosiy ma'ruza mavzulari bo'yicha oлgan bilim va ko'nkmalarini amaliy masalalar yechish orgali yanada boyitadilar. Shuningdek, darslik va o'quv qo'llannmalar asosida magistrlar bilimlarini mustahkamlashga erishish, tarqatma materiallardan foydalanish, ilmiy maqolalar va tezislarni chop etish orgali magistrantlarga bilimini oshirish, masalalar yechish, mavzular bo'yicha taqdimotlar va ko'rgazmali qurollar tayyorlash va boshqalar tavsija etiladi.

IV. Laboratoriya mashg'ulotlari bo'yicha ko'rsatma tavsiyalar

Laboratoriya mashg'ulotlari uchun quyidagi mavzular tavsiya etildi:
 1. Qurilish materiali xom-ashyo larni maydalash. Maydalash kinetikasini aniqlash va disperslik darajasi. Natijalarни jadval va grafik kurinishda tavsirlash.
 2. Aralashtirish. Massa komponentlарini quruq va xo'l usullarda aralashtirish.
 3. Shakklash. Massani yarim quruq va qovushqoq usullarda shakklash.
 4. Shisha materiallarining fizik - kimyoviy xossalariini o'rganish.
 5. Sementing tishlashish muddatini aniqlash
 6. Sementing egilishga va siqilishga bo'lgan mexanik mustaxkamlarni chegarasini aniqlash
 7. Tuyilmagan va tuyilgan ohakning so'nish tezligini aniqlash

Laboratoriya ishlarni bajarish jarayonida talabalar berilgan namunalarda temperatura ta'siri ostida ro'y beradigan faza o'zgarish jarayonlarini o'rganadilar. Kimyoviy ishlab chiqarish bir qator muhim xususiyatlari: xomashyo manbalaringning xilma-xilligi, ishlab chiqarish bosqichlarining ko'p sondaligi, Davlat ta'lim standartlari talablariga muvofiq kelishimi ta'minlash uchun mahsulotlar kimyoviy tarkibini aniq belgilanishi bilan xarakterlanadi. Magistr laboratoriya ishlarni o'qituvchi nazoratida bajaradi hisobotni rasmiylashtirib, fan o'qituvchisiga topshiradi.

V. Mustaqil ta'lim uchun topshiriqlar

Talaba "Silikat va qiyin eruvchi nonmetal materiallar texnologiyasi" fanidan mustaqil ta'limni tashkil etishda fanning xususiyatlарini hisobga olgan holda quyidagi shakkillardan foydalanish tavsija etiladi:

- **mavzular bo'yicha taqdimot** (referat, taqdimat) tayyorlash. Nazariy materialni puxta o'zlashtirishga yordam beruvchi usul o'quv materialiga diqqatni ko'proq jaib etishga yordam beradi. Talaba konsepti turli nazorat ishlariiga tayyorgarlik ishlarni osonlashtiradi, vaqni tejaydi;

- **o'qitish va nazorat qilishning avtomatlashtirilgan tizimlari bilan ishlash.** Talabalardan ma'ruza va amaliy mashg'ulotlar davomida oigan bilimlarini turli nazorat ishlariiga tayyorgartik ko'rishlari uchun tayyorlash elektron manbalari, innovatsion dars loyihasi namunalari, o'z-o'zini nazorat uchun test topshiriqlari va b.

- **fan bo'yicha qo'shimcha adabiyotdar bilan ishlash.** Mustaqil o'rganish uchun berilgan mavzular bo'yicha talabalar tavsija etilgan asosiy adabiyotlardan tashqari qo'shimcha o'quv, ilmiy adabiyotlardan foydalanadilar. Bunda rus va horijiy tillardagi adabiyotlardan foydalanish rag'batlanriladi;

<ul style="list-style-type: none"> • internet tarmog'idan foydalanish. Fan mavzularini o'zlashtirish, mavzu bo'yicha internet manbalardan ma'lumotlar yig'ish, ular bilan ishlash; • mazsga oid masalalar, keys-stadilar va o'quv loyihalarini ishlab chiqish va ishtiroy etish; • amaliyot turlariga asosan material yig'ish, amaliyotdagи mavjud muammolarning yechimini topish, hisobotlar tayyorlash; • ilmiy seminar va anjumanlarga tezis va maqolalar tayyorlash va ishtiroy etish; • mayjud laboratoriya ishlarni takomillashtirish, masofaviy (distansion) ta'lim asosida mashg'ulotlarni taskil etish bo'yicha metodik ko'rsatmalar tayyorlash va h.k. 	<p>Unga berilgan vazifalarni bajarish, yangi bilimlarni mustaqil o'rganish, kerakli ma'lumotlarni izlash va ulami topish yo'llarini aniqlash, internet tarmoqlaridan foydalanib, ma'lumotlar to'plash va ilmiy izlanishlar olib borish, ilmiy to'garak doirasida yoki mustaqil ravishda ilmiy manbalardan foydalanib, ilmiy maqola (tezis) va ma'ruzalar tayyorlash kabilar talabalarning darsda olgan bilimlarini chuqurlashtiradi, ularning mustaqil filrash va ijodiy qibiliyatini rivojlanitadir. Uy vazifalarini tekshirish va baholash amaliy mashg'ulot olib boruvchi o'qituvchi tomonidan, knspektlarni va mavzuni o'zlashtirish darajasini tekshirish va baholash esa ma'ruza darslarini olib boruvchi o'qituvchi tomonidan har darsda amala oshiriladi.</p> <p>Mustaqil ishlarni tashkil etish bo'yicha uslubiy ko'rsatma va tavsiyalar, keys-stadi, vaziyati masalalar to'plami ishlab chiqiladi. Unda talabalgara asosiy ma'reza mavzulari bo'yicha amaliy topshiriq, keys-stadilar yechish uslubi va mustaqil ishlash uchun vazifalar belgilanadi.</p> <p>Mustaqil ta'lim uchun tavsija etiladigan topshiriqlar:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Cement turlari, xossalari va qo'llanilish sohalari. 2. Shisha materiallari ishlab chiqarishda fizik-kimyoviy jarayonlar. 3. Portlandsegmentni quriq usulda ishlab chiqarishning nazarriy asoslari. 4. CaO-Al₂O₃-SiO₂ tizimidagi fazaviy muvozanatlar. 5. Cement birikmalari ishlab chiqarishda qo'llaniladigan qo'shimchalar. 6. Shisha materiallari turlari va ularning qo'llanilish sohalari. 7. Portlandsegmentning fazoviy va ki myoviy tarkibi. 8. Keramik materiallarning turlari va ularning xossallari. 9. Shisha ishlab chiqarish texnologiyasining asosiy jarayonlari va usullari. 10. Keramik materiallarni piishirish va kuydirish jarayoni.
<p>3 Fanni o'zlashtirish natijasida talaba:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Xom asyolarni boyitish, maqbul tarkibni xisoblash, xom asyolarni maydalash, kuydirish jarayoni, shakklassh va quritish jarayonlari, bog'lovchi moddalarini ishlab chiqarishning nazarriy asoslari, mineral xosil bo'lish jarayonlari, sifat ko'rsatkichlarini, alyumosilikatlarning fizik-kimyoviy xususiyatlarining o'zaro bog'liqligi haqida <i>tasavvurga va bilinga ega</i> 	

	<p>bo'lishi;</p> <ul style="list-style-type: none"> Ishqoriy va ishqoriy er moddalarini identifikasiyalash, keramik materiallarning safat ko'satikchilarini sinash, silikat materiallarini ishlab chiqarishdagi parametrlarni o'lchash <i>ko'nikmalariga ega bo'lishi</i>; Xom ashyo konlарни tanlash va baxolash, silikat materiallarini ishlab chiqarish texnologik tizimlарини tashkil etishni rejalashtirish, ma'dan tarkibiga qarab qulay texnologik omilni aniqlash, jarayonning moddiy va issiqqlik balanslarini tuzish, silikat materiallar ishlab chiqarish texnologiyasini texnik - iqtisodiy ko'rsatkichlarini hisoblash <i>malakalariga ega bo'lishi kerak.</i>
4	<p>VII. Ta'lim texnologiyalari va metodlari:</p> <ul style="list-style-type: none"> ma'ruzalar; interfaol keys-studylar; seminarlar (mantiqiy fikrlash, tezkor savol-javoblar); guruhlarda ishlash; taqdimatami qilish; individual loyiylar; jamoja bo'lib ishlash va himoya qilish uchun loyiylar.
5	<p>VIII. Kreditarni olish uchun talablar:</p> <p>Fanga oid nazariy va ulubiy tushunchalarini to'la o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks etirra olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish va joriy, oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha yozma ishini (testini) topshirishi kerak.</p>
6	<p>Asosiy adabiyotlar</p> <ol style="list-style-type: none"> A. A. Ismatov, T. A. Otaguziev, N. P. Izmionov, Ф. М. Mirzaev. Ноорганик материаллар кимёвий технологияси. Дарслик. "Ўзбекистон наширияти" 2002 й. Т. А. Отакўзинев, Э.Т. Отакўзинев, Г.О, Баймуратов. Хавода котадиган болтовчи моддалар. Тошкент, 2010 й. Д. Ш. Колирова. Болтовчи моддалар (Боғловчи моддалар ва маҳусс чизмеглар). Дарслик. Тошкент. 2019 й. М.У. Абдунабиева "Kristallografiya va mineralogiya" fanidan laboratoriya ishlarini bajarish uchun uslubiy qo'llanma. Toshkent, ToshDTU, 2014. Кўлдашев X. Саноат чикинидари асосида курилиш материалларини ишлаб чиқариш. Ўкув кўлланма. Самарканд, 2017 й.

	<p>вияжчих вещество.- Учебник. "Высшая школа". 1973 г.</p> <p>4. Michael F. Ashby, D.R. H.Jones. Engineering Materials 2, An Introduction to Microstructures, Processing and Design. Third Edition. Elsevier, Butterworth-Heinemann, 2006. ISBN-13:978-0-7506-6381-6. 466 p</p> <p>5. Методические указания к практическим работам «Минералогия» Соцп.: Аминжанова С.И., Мишарева М.Е., Махмарежабов Д.Б. - Т.: ТашГТУ, 2021. 40 с.</p> <p>6. Ионова Н.И., Шумилова А.Г. - Правила техника безопасности в химический лаборатория. Методические указания. ФГБОУ ВПО «КНИТУ». 2013. -22 с.</p>
	<p>Axborot manbalari</p> <ul style="list-style-type: none"> 8. www.tkti.uz, www.dpo-msu.ru, www.xumuk.ru 9. http://www.chemistry-chemists.com/fizicheskaya-ximiya 10. http://www.chem. msu.su; http://www.xumuk.ru/encyklopedia/ 1671.html <p>7. Namangan muhandislik – qurilish instituti tomonidan ishlab chiqilgan va tasdiqlangan.</p> <p>8. Fan / modul uchun mas'ul: F.Umarov - NamMQI Kimyoviy texnologiya kafedrasи dötsenti v.b., texnika fanlari bo'yicha faiasfa doktori (PhD).</p> <p>9. Taqrizchilar: Z. To'rayev – NamMQI, Kimyoviy texnologiya kafedrasи professori, texnika fanlari doktori</p> <p>Z.R. Qodirova - O'ZBEA UNKI Silikatlar kimyosi laboratoriysi mudiri</p>